

Dr. Öğr. Üyesi Halil BATUR

Batman Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi
Batman/TÜRKİYE
halilbatur@gmail.com
ORCID

**KLASİK TÜRK ŞİİRİNİN SON
TEMSİLCİLERİNDEN CEVAT
DURCEYLAN VE TÜRKÇE
ŞİİRLERİ**

ONE OF THE LAST
REPRESENTATIVES OF CLASSICAL
TURKISH LITERATURE: CEVAT
DURCEYLAN AND HIS TURKISH
POEMS

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 29.01.2022	Received Date: 29.01.2022
Kabul Tarihi: 05.03.2022	Accepted Date: 05.03.2022
Yayımlanma Tarihi: 30.04.2022	Date Published: 30.04.2022

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Batur, Halil, "Klasik Türk Şiirinin Son Temsilcilerinden Cevat Durceylan ve Türkçe Şiirleri", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 8, Sayı 16, Bahar 2022, s. 108-137.

Batur, Halil, "One of the Last Representatives of Classical Turkish Literature: Cevat Durceylan and His Turkish Poems", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 8, Volume 16, Spring 2022, p. 108-137.

10.28981/hikmet.1065054

Dr. Öğr. Üyesi Halil BATUR

**KLASİK TÜRK ŞİİRİNİN SON TEMSİLCİLERİNDEN CEVAT DURCEYLAN VE
TÜRKÇE ŞİİRLERİ**

ONE OF THE LAST REPRESENTATIVES CLASSICAL TURKISH LITERATURE: CEVAT
DURCEYLAN AND HIS TURKISH POEMS

ÖZ

Edebiyat tarihi kaynaklarında hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan Cevat Durceylan, Türk edebiyatının yenileşme döneminde klasik edebiyat geleneğini devam ettiren şairlerdendir. Cevat Durceylan, mutasavvıf ve âlim kimliğinin yanı sıra divan edebiyatı geleneğinin esaslarına vâkıf bir şairdir. 1902'de Siirt'te doğan şair, Kocaeli müftülüğü yaparken 1967 yılında vefat etmiştir. Şair, Siirt'in köklü ve âlim bir ailesine mensup olup geleneksel medrese eğitimi almıştır. Şairin bir Dîvânçe'si vardır. Daha çok Arapça şiirlerden oluşan eserde çeşitli nazım şekilleri ile yazılmış 8 Türkçe şiir de bulunmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle Cevat Durceylan'ın hayatı ile ilgili bilgi verilecek, şairin Dîvânçe'si tanıtılmıştır. Daha sonra söz konusu eserinde yer alan Türkçe şiirler; divan edebiyatı şiir geleneği çerçevesinde şekil ve muhteva açısından incelenecek, çalışmanın sonunda bu şiirlerin transkripsiyonlu metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cevat Durceylan, Klasik Türk Şiiri, Türkçe Şiirler.

ABSTRACT

While Cevat Durceylan helped to sustain Turkish classical literature throughout its revival phase, little is known about his personal life. This poet is well-versed in the concepts of the divan literature tradition, in addition to his Sufi and scholar identities. Born in Siirt in 1902, he died in 1967 while serving as the mufti of Kocaeli. He was the son of a well-established and educated family who encouraged him to pursue conventional madrasah education. In his collection of short poems (Dîvânçe), most of which were written in Arabic and in diverse verse forms, he also wrote 8 Turkish poems. To begin with, information on Cevat Durceylan's life will be provided, followed by an introduction to his Dîvânçe. Afterward, the Turkish poems in his work will be evaluated in terms of form and content within the context of the divan poetry tradition. At the completion of the study, the transcribed text of these poems will be provided.

Keywords: Cevat Durceylan, Classical Turkish Poetry, Turkish Poems.

Giriş

Edebiyat tarihi boyunca çok sayıda edebî eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerin çoğu çeşitli kütüphanelerde kendilerini keşfedecek araştırmacıları beklemektedir. Son yıllarda bu alanda yapılan çalışmalar eskisine nazaran artmışsa da hâlen okunmamış, tanıtılmamış ve kütüphanelerde araştırmacıları bekleyen çok sayıda el yazması eserin olduğu bilinmektedir.

Birer kültür ve sanat hazinesi olan bu eserlerin okunması ve gün yüzüne çıkarılması, incelenerek ilgililerine ve ilim dünyasına tanıtılması oldukça önem arz etmektedir. Zira bu eserlerin metinlerinin tespit edilerek ilim dünyasına tanıtılması sayesinde edebiyat tarihimize yeni sanat eserleri kazandırılacaktır. Bu çalışmada öncelikle XX. yüzyılda yaşamış olup tespit ettiğimiz Türkçe şiirleri ile klasik Türk edebiyatının son temsilcilerinden sıfatıyla anılması gereken Siirtli âlim ve mutasavvıf bir şair olan Cevat Durceylan'ın hayatı hakkında bilgi verilecek, daha sonra ona ait tespit edilen Türkçe şiirler, divan edebiyatının sanat anlayışı çerçevesinde şekil ve muhteva açısından incelenecektir. Çalışmanın sonunda bu şiirlerin transkripsiyonlu metni araştırmacıların istifadesine sunulacaktır.

1. Cevat Durceylan'ın Hayatı ve Eserleri

Siirt'in meşhur âlim ve şairlerinden Müderris Molla Hamid Efendi'nin (1859-1932) oğlu olan Cevat Durceylan, 1320 (1902-1903) yılında Siirt'te doğmuştur. Dedesi şarkın ileri gelen âlimlerinden Molla Halil-i Siirdî'dir.¹ Durceylan, küçük yaşlardan itibaren ailesinin yanında klasik medrese tahsiline başlamıştır. Arapça ve dinî ilimlerde büyük bir başarı göstererek genç yaşta icazetname almıştır. Pervari, Cide ve Manyas ilçelerinde müftülük, Siirt'te de gezici bölge vazifesi yapmıştır. 1954-1963 yılları arasında Siirt İl Müftülüğü, 1963-

¹ Molla Halil Siirdî; Molla Halil b. Molla Huseyn b. Molla Halid el-Hizam es-Siirdî, 1164/1750-51 yılında Bitlis'in Hizan ilçesinin Gulpik (Sütaşı) köyünde dünyaya gelmiştir. Çok küçük yaşlarda başladığı ilim tahsilini Hizan bölgesinin çeşitli medreselerinde sürdürdükten sonra ilmi icazetini, günümüzde Duhok'a bağlı İmadiye'de bulunan Kubbehân Medresesi'nde, oranın müderrisi ve aynı zamanda İmadiye Müftüsü Molla Mahmud Behcîni'den almıştır. Molla Halil, muhtemelen tahsilini bitirir bitirmez İmadiye'deki Kubbehân Medresesi'nde müderrisliğe başlamıştır. Akabinde memleketi Hizan'da bulunan Meydan Medresesi'nde beş yıl ders vermiştir. Oradan da Siirt'e geçip yaklaşık otuz yıl boyunca "el-Fahriyye" medresesinde tedarikle meşgul olmuştur. Molla Halil, tedrisle meşgul olmanın yanı sıra yoğun bir şekilde telif faaliyetlerinde de bulunmuştur. Molla Halil, sadece bir ya da birkaç alanda değil, temel İslam bilimleri kapsamında mütalaa edilen tefsir, kelim, fıkıh, hadis, tasavvuf ve Arap dili ve belagati disiplinlerinin tümünde eser vermiştir. Günümüz ilahiyat fakültelerinin müfredatı çerçevesinde söz konusu bölüme alınmasa da kadim medrese geleneğinde eğitimi verilen siyer-şemail, vad', mantık gibi alanlarda da eser telif etmiştir. Molla Halil, tahsil, tedris ve telifle geçen verimli bir hayattan sonra Siirt'te 1259/1843 yılında, 96 yaşında vefat etmiştir. Siirt'te, Ulus Mahallesi'nde bulunan Şeyh Süleyman Mezarlığı'nda mefundur. Allâme Molla Halil, İslâmî ilimlerin hemen hemen hepsinde, irili-ufaklı kırkı aşkın eser telif eden, çok yönlü, velut bir müelliftir. O, eserlerinin bir kısmını entelektüel çevrelere; bir kısmını da halka yönelik olarak yazmıştır. Bilhassa medreseye yeni başlayan talebeler için yazdığı ehlişünnet inancının özü niteliğindeki Nehcu'l-Enâm, ilim taliplerinin küçük yaştan itibaren ezberledikleri müstesna bir eserdir. Söz konusu eser, akaid konularının ele alındığı Kürtçe yazılmış manzum bir eserdir. Mesnevi şeklinde, aruz vezniyle "fe'ûlun fe'ûlun fe'ûlun fe'ûl" kalıbında yazılan eser, 22 bölümden ve 271 beyitten meydana gelmektedir. Molla Halil'in eserlerinden Nehcu'l-Enâm, Habîyye, İsağocî, Tecvîd, Kâfiye ve Kâmûs, medreselerde okutulan ve çoğu da ezberlenen demirbaş kitaplar hâline gelmiş ve Şark medrese geleneğinde okutulan sıra kitapları arasına girmeyi başarmıştır (Sevgili vd. 2019: 4-7).

1967 yılları arasında da Eskişehir İl Müftülüğü görevlerini yerine getirmiştir. 27 Ocak 1967 tarihinde Kocaeli İl Müftülüğüne atandıktan bir süre sonra, 20 Nisan 1967 tarihinde vefat etmiştir (Akay, 2020: 171).

Molla Cevat, İslamî ilimler hususunda da oldukça yetkin bir zat olarak bilinirdi. Bir gün halktan biri, bölgede büyük bir âlim olarak bilinen babası Molla Hamit Efendi'den bir fetva alıp yanından çıktığı sırada, Molla Cevat adamın elindeki kâğıdı görüp bunun ne olduğunu sorar. Adam bir iş için hocadan fetva aldığını söyler. Molla Cevat kâğıdı okur ve cevabın yanlış olduğunu söyler ve kendi cevabını da kâğıdın üzerine yazar. Adam itiraz edince: “Sen bunu babama götür ve benim yazdığımı söyle.” der. Adam Molla Hamit Efendi'nin yanına gidince kâğıdı dikkatle okur ve: “Oğlumun cevabı doğrudur.” diye tasdik eder ve böyle bir oğlu olduğu için Allah'a şükreder. Cevat Durceylan, dinî ilimlerin yanı sıra Arapça ve Farsçayı da mükemmel derecede bilir, son derece şık giyinir, vakur, disiplinli ve kimseye iltimas geçmeyen bir zat olarak tanınırdı. Sesi çirkin olan kimselere asla müezzinlik yaptırmazdı. Bu yüzden sık sık şikâyete uğrasa da bu âdetinden asla vazgeçmezdi (Akay, 2020: 172).

Cevat Durceylan'ın bilinen tek eseri olan *Dîvânçe*, mürettep bir dîvân özelliği göstermemektedir. Eser, iki ayrı defterin alelade bir surette birbirine iliştilmesi ile bir araya getirilen bir not defteri görünümündedir. Eserin herhangi bir yerinde eser için özel bir isimlendirmeye rastlanmamakla beraber eserin muhteviyat ve özelliklerine istinaden bir *Dîvânçe* olduğu söylenebilir. Orijinal nüshası, torunlarından Hasip Durceylan'ın şahsî kitaplığında bulunmaktadır. Müellifin kendi el yazısı olan *Dîvânçe*, adi kâğıtlı bir deftere, ince uçlu kalemle ve rik'a hattıyla yazılmış olup 64 sayfadan oluşmaktadır. Aradan geçen uzun zamanın ve saklama şartlarının etkisiyle hem kâğıtta hem de yazılarda bozulmalar meydana gelmekle beraber yazılar okunacak durumdadır. Söz konusu *Dîvânçe*'de bazı meşhur şahsiyetlerin vefatına ve bazı binaların inşasına dair düşürülmüş tarihler, mersiyeler, muamma ve iki adet müşeccer tarzında yazılmış şiir de yer almaktadır.

Dîvânçe'de bulunan şiirlerin çoğu Arapçadır. Ancak şair, Arapça kaleme aldığı bu şiirlerin çoğu için Türkçe başlıklar kullanmayı tercih etmiştir. Müellif, bu başlıkları kırmızı renkli bir parantez içerisine alarak belirtmiş olup çoğu şiirin yazıldığı tarihi de şiirin hemen başlığının yanına kaydetmiştir. Bu tarihler kimi zaman miladi kimi zaman da hicri tarih olabilmektedir. Tarihi yazılan şiirlerin en eskisi 1921, en yeni tarihli ise 1939 tarihlerinde yazılmıştır.

Dîvânçe'de toplamda 35 şiir bulunmakta olup bunların 8'i Türkçe, geri kalanlar ise Arapçadır. Çeşitli klasik nazım şekilleri ile kaleme alınan bu şiirlerin başlıkları ve yazılış tarihleri, aşağıda sırasıyla verilmiştir:

1. Tanımadığım Bir Zata Ait İki Beytin Tahmisidir
2. Uykuda İken Rüya Âleminde Söylediğim İki Beyit (Peygamber Efendimizin Hakkındadır)
3. Seyyid Ahmed Rûfâî'nin Buyurduğu İki Beytin Tahmisidir (06. 05. 1929)

4. Ebu'l-Âsım El-Mâlikî'nin Münâcâtının Tahmisi (11. 11. 1341)²
5. Zeyne'l-'Abidîn Radiya'llahu 'Anhünün Münâcâtının Tahmisi (02. 06. 1341)³
6. Ulu Tanrı'ya Niyazlarım
7. Peygamber Efendimizden İstigâselerim
8. Peygamber Efendimizden Diğer Bir İstigâsem
9. Ulu Tanrı'ya Sığınmak
10. Zeynebiye Adıyla Maruf Kasidenin Taştiri⁴ (05.05.1936)
11. Nazm-ı Esmâ'ullâhü'l-Hüsnâ
12. Ve mimmâ kultuhu fi'l-hevâ ve'l-muhabbeti (21.08.1341)
13. Ve mimmâ kultuhu Mutevellihen
14. Garâmiyât⁵
15. Garâmiyât
16. Garâmiyât
17. Luğaz fi'l-kamer
18. Ömer İsminde Bir Arkadaşa Nasihat (19.16.1939)
19. Mevhum Leyla'ya Hitab (06.02.1939)
20. Fakirliğe Hitab (05.01.1921)
21. Uyan Ey Âdemoğlu (01.11.1922)
22. Bir Öğüt (05.11.1922)
23. İki Beytin Tahmisi (12.11.1922)
24. Fakirlikten Şikâyet
25. Hüsnü İsminde Bir Arkadaşıma Mektub
26. İbn Fârîd'ın Ye'siyyesine Bir Nazire
27. Siirtli Hafız İbrahim'in Teklif ve Talebi Üzerine Kaili Meçhul (Leyse lima bâkî min umruke semen) Mısra'ına Ekleme

² Şair bu şiirin sonunda dipnot şeklinde şu notu ilave etmiştir: “Bu son beş mısra tahmis olmayıp beşi de tarafımdan ilave edilmiştir. (Cevad)”

³ Bu şiirin de sonunda dipnot şeklinde şu not ilave edilmiştir: “Bu son beş mısra tahmis olmayıp beşi de tarafımdan ilave edilmiştir.”

⁴ Şair bu şiirin sonunda da dipnot şeklinde kendisine ait olan mısraları belirtmek adına şu notu ilave etmiştir: “Üzerine kırmızı kalemle çizgi çizilen mısralar manzumenin aslıdır. Mavi çizgili mısralar benim ilavelerimdir.”

⁵ Bu şiir görsel şiir tarzında yazılmış olup şekil itibarıyla bir ağaca benzediği için aynı zamanda “müşeccer şiir” örneği olarak kabul edilebilir. Eserde bu şiir dışında iki tane daha Arapça müşeccer şiir yer almaktadır.

28. Suali mina'llah Celle celalühü
29. Ve hâzihi Şecere li'l-İstiğase
30. Şecere li'l-İstiğase
31. İstiğasati bi-seyyidi's-sâdât
32. Etevvessel bi'llahi ila'llahi ve etevceccühü ileyhi bi-resulullahi
33. Tevessül
34. Ve minhu es'elu Sübhanehu ve Taala
35. İ'tiraf ve İbtihal ve Teferrî ile'l-Kerimi Zü'l-celâl

2. Cevat Durceylan'ın Türkçe Şiirleri

Cevat Durceylan'ın *Dîvânçe*'sinde Arapça şiirlerin yanı sıra Türkçe şiirler de yer almaktadır. XX. asrın başında doğan şairin, merkezden uzak, taşrada doğup yetiştiği hâlde yazdığı manzum eserlerden hareketle gerek Arap edebiyatına gerekse klasik Türk edebiyatı geleneklerine vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. Hem yetiştiği coğrafyada aldığı eğitim hem de şahsî gayret ve çalışmaları sayesinde Cevat Durceylan'ın her iki dilin edebî gelenek ve inceliklerine hâkim olduğu ve özellikle aruz vezni başarılı bir şekilde kullandığı görülmektedir. Cevat Durceylan'ın Türkçe şiirleri, sayı itibarıyla Arapça şiirlerinden azdır. Şiirlerinde Türkçeyi şiir dili olarak başarıyla kullanabildiğini göstermiş olan şairin Türkçe şiirleri, toplamda 158 mısradan ibarettir. Mürettep bir dîvân özelliği göstermeyen *Dîvânçe*'de yer alan 8 Türkçe manzume makalemizde, nazım şekilleri ve yazıldıkları dil itibarıyla bir sınıflandırmaya tâbi tutulacak; beyit sayısı, aruz kalıbı, şekli, türü ve muhtevası itibarıyla ele alınacaktır.

2.1. Şekil Özellikleri

Cevat Durceylan'ın *Dîvânçe*'sinde çeşitli nazım şekilleri ile yazılmış toplam 8 Türkçe manzume bulunmaktadır. Şair, tüm şiirler için başlık kullanmış olup bu başlıkların tamamı Türkçedir. Aşağıda şairin Türkçe şiirleri için tercih ettiği başlıklar verilmiştir.

Şair; tüm şiirlerini gazel, mesnevi, kıt'a-i kebire, tahmis, murabba, muhammes, müseddes gibi klasik Türk edebiyatının yaygın nazım şekilleri ile kaleme almıştır. Bunların içerisinde 3 manzume ile en çok gazel nazım şekli tercih edilmiştir.

Cevat Durceylan'ın şiirlerinde kullandığı nazım şekilleri ile beyit/bent sayıları aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Türkçe Şiirlerin Nazım Şekilleri ve Beyit/Bent Sayıları

<i>Şiirin Adı</i>	<i>Nazım Şekli</i>	<i>Beyit / Bent Sayısı</i>
<i>Uyan Ey Âdemoğlu</i>	Gazel	9
<i>Fakirliğe Hitap</i>	Kıt'a-i Kebire	6
<i>Mevhum Leyla'ya Hitap</i>	Gazel	5
<i>Fakirlikten Şikâyet</i>	Müseddes	2
<i>Hüsnü İsmindeki Bir Arkadaşıma Mektup</i>	Mesnevi	23
<i>Ömer İsminde Bir Arkadaşa Nasihat</i>	Murabba	5
<i>Bir Öğüt</i>	Müseddes	5
<i>İki Beytin Tahmisi</i>	Tahmis	2

Şairin gazel nazım şekli ile kaleme aldığı şiirlerinde mahlas kullanmadığı gibi gazel dışındaki şiirinde de mahlas kullanmayı tercih etmediği görülmektedir. Şiirlerin ikisi gazel nazım şekli ile yazılmış olup bu gazellerin biri 9, biri de 5 beyitten oluşmaktadır.

Cevat Durceylan'ın Arapça yazdığı tahmisler dışında “*İki Beytin Tahmisi*” başlığı ile yazdığı Türkçe bir tahmisi de *Dîvânçe*'de yer almaktadır. Yazdığı bu manzumede tahmis edilen beyitler, mavi renkli kalemle belirtilerek vurgulanmıştır. Tahmis genellikle bir başka şairin şiiri üzerinde yapılmakla birlikte bir şair kendi şiirine de tahmis yapabilir (Saraç, 2001: 130). Şairin bu tahmisi Ömer Hayyam'a ait bir rubainin iki beyit hâlinde ayrı ayrı beş mısraya tamamlanması ile yazılmıştır. Klasik edebiyatta genellikle gazel ya da kasidelere tahmisler yazılırken Cevat Durceylan, Ömer Hayyam'a ait bir rubaiyi iki ayrı beyit olarak düşünüp her iki beyti beş mısraya tamamlayarak tahmisini yazmıştır.

“*Fakirlikten Şikâyet*” adlı şiir, bir müseddes örneği olup iki bentten ibarettir. Müseddes, altı mısralı bentlerden oluşan nazım biçiminin adıdır. Bentlerin sonundaki bir veya iki mısrası aynen tekrarlanıyorsa bu tarz müseddeslere, müseddes-i mütekerrir denir. Bu şiir, şair son mısrayı tekrar ettiği için müseddes-i mütekerrir tarzında yazılmıştır.

“*Fakirliğe Hitap*” adlı şiir kıt'a nazım şekli ile yazılmıştır. Beyit sayısı ikiden fazla olan kıt'alara kıt'a-i kebare denmekte olup bu tip şiirler, matla beyti olmayan bir gazel gibidir. Şair, altı beyitten oluşan bu şiirini kıt'a-i kebare tarzında yazmıştır.

Klasik Türk edebiyatı anlayışı çerçevesinde şiirlerini kaleme alan Cevat Durceylan, şiirlerinin tamamını aruz vezniyle yazmıştır. Çoğunlukla aruzun sık kullanılan kalıplarını kullanan şair; birçok divan şairi gibi yer yer med, imale ve zihaf gibi aruz tasarruflarında bulunmuş olmakla beraber genel olarak aruz veznini kullanmada başarılıdır. *Dîvânçe*'de beş ayrı aruz kalıbı tercih edilmiştir. Şairin şiirlerinde kullandığı aruz kalıpları aşağıda tablo hâlinde verilmiştir:

Tablo 2: Türkçe şiirlerde kullanılan aruz kalıpları

<i>Şiirin Adı</i>	<i>Şiirde Kullanılan Aruz Kalıbı</i>
<i>Ömer İsminde Bir Arkadaşa Nasihat</i>	<i>fâ' i lâ tün / fâ' i lâ tün / fâ' i lâ tün / fâ' i lün</i>
<i>İki Beytin Tahmisi</i>	<i>fe' i lâ tün / fe' i lâ tün / fe' i lâ tün / fe' i lün</i>
<i>Uyan Ey Âdemoğlu</i>	<i>me fâ' i lün / me fâ' i lün / me fâ' i lün / me fâ' i lün</i>
<i>Fakirlikten Şikâyet</i>	<i>mef' u lü / me fâ' i lü / me fâ' i lü / fe' u lün</i>
<i>Fakirliğe Hitap</i>	<i>mef' u lü / me fâ' i lü / me fâ' i lü / fe' u lün</i>
<i>Mevhum Leyla'ya Hitap</i>	<i>mef' u lü / me fâ' i lü / me fâ' i lü / fe' u lün</i>
<i>Hüsnü İsmindeki Bir Arkadaşıma Mektup</i>	<i>mef' u lü / me fâ' i lün / fe' u lün</i>
<i>Bir Öğüt</i>	<i>mef' u lü / me fâ' i lün / fe' u lün</i>

Divan şairlerinin şiirlerinde ahengi sağlayan önemli bir unsur olarak başvurduğu redif ve kafiyeyi Cevat Durceylan'ın da şiirlerinde başarılı bir şekilde kullandığı görülmektedir. Şair şiirlerinde muhtelif kafiye çeşitleri kullanmıştır. Kafiye-i mücerred yalnızca revî harfiyle yapılan kafiye denir (Saraç, 2019: 267). Aşağıdaki beyitlerde bu kafiye türü kullanılmıştır:

“Bir gün gelecek hesap ü mahşer

Çok pāk tatalım kitāb ü defter

Fırsat bilelim de biz bu günler

Çok çalışalım o gün için hezr

Revî harfinin dışında, ondan önceki harflerin de tekrar ettiği kafiye kafiye-i mürekkebe denir (Saraç, 2019: 267). Aşağıdaki beyitlerde şair bu kafiye çeşidini kullanmıştır:

“Manyas’ı unut olursa cen^{net}

Her kûşesi doludur dū miḥnet'

“Dāvūd gibi Rabbiña şūkret

Ettikçe du'ā beni de zikr et”

Kâfiye-i mürdefe revî harfinden önce uzun ünlülerden (elif, vav ve ye) birinin bulunduğu kafiye türüdür (Saraç, 2019: 270). Aşağıdaki beyitte bu türden bir kafiye tercih edilmiştir:

“Bu yer baña oldu habs ü zindān

Hiçdir buña karşı cübb-i Ken' ān'

Şair, manzumelerinde redife de çokça yer vermiş olup hem ek hem de kelime hâlinde redifler görülmektedir. Aşağıda şairin kullandığı bazı redifler verilmiştir:

“Kul her ne kadar melāl i vardır

Allah da büyük nevāl i vardır'

“Ye's etmeyelim de rahmet inden

Hep isteyelim de ni' met inden'

“Hem ḥavf ü ve hem recāmız ol sun

Defterlerimiz bu yolda dol sun'

2.2. Muhteva, Dil ve Üslup Özellikleri

Cevat Durceylan'ın şiirleri genel olarak didaktik niteliktedir. Bununla birlikte hayat şartlarının ağırlığı, fakirlik, felekten şikâyet, aşk gibi konularda yazdığı şiirler de mevcuttur. Bu bölümde şairin manzumeleri divan edebiyatı geleneği çerçevesinde muhteva açısından değerlendirilecektir.

Klasik edebiyatta aşk, ayrılık, özlem gibi lirik konuların yanı sıra herhangi bir konuda bilgi vererek okuyucuyu eğitmek, ona nasihatte bulunmak için kaleme alınan eserler de geniş yer tutmaktadır. Genellikle hikemî tarz şiir olarak da sınıflandırılan bu didaktik eserler; dinî, ahlakî, tasavvufî veya sosyal konularda bilgi ve nasihat vermek maksadıyla yazılmışlardır. Bu eserler, zaman içerisinde konuları itibarıyla sınıflandırılarak “nasihatname/pendname” türünün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Pendnameler çeşitli konulara dair bilgi ve tecrübeleri okuyuculara nasihat yoluyla aktaran eserlerdir. Türk edebiyatında bu tür eserlerin sayısı oldukça fazla olup pendname yazmanın bir gelenek hâline geldiği söylenebilir. Nitekim İslamî Türk edebiyatında başlangıcından XVIII. yüzyıla kadar bu türden manzum olarak 44 eser kaleme alınmıştır (Kaplan, 1992: 23).

Daha çok eğitime, düşündürme, yönlendirme ve yol gösterme maksadıyla yazılan didaktik eserlerde işlenen konular ayet-i kerime ve hadis-i şeriflerle de desteklenerek anlatılanların daha etkili ve ikna edici olmasına çalışılır. Toplumun ekseriyetine, bilhassa gençlere ve çocuklara hitap eden bu eserlerde asıl amaç, ahlakî ve dinî açıdan insanların eğitime katkıda bulunarak onları geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda gerek telif gerekse tercüme yoluyla didaktik nitelikli birçok eser kaleme alınarak asırlar boyunca okunmuştur. Genellikle bu tarz şiirler için mesnevi nazım şekli tercih edilmiştir. Didaktik mesnevilerde şairler dinî, tasavvufî, ahlakî ve ilmî konulardaki bilgi ve tecrübelerini doğrudan doğruya okuyucuya aktarırlar. Klasik edebiyatta bu tarzdaki eserler için verilebilecek en meşhur örnek Nâbî'nin Hayriyye'sidir (Yıldız, 2019: 30).

Cevat Durceylan'ın *Dîvânçe*'sinde bulunan Türkçe şiirlerin bir kısmı didaktik niteliklidir. Şair ya arkadaşlarına ya da genel anlamda okuyucuya ders vermek, dünyanın geçici olduğunu vurgulamak, kâmil bir insan olmanın yolunu ve önemini ortaya koymak amacıyla şiirlerini yazmıştır.

Dîvânçe'de yer alan ilk Türkçe şiiri "*Hüsnü İsmindeki Bir Arkadaşıma Mektup*" başlığını taşımaktadır. Bizce kim olduğu meçhul olan "Hüsnü" adındaki arkadaşına yazdığı bu şiirinde şair, genel olarak didaktik bir tarzı tercih etmiştir. 23 beyitlik bir mesnevi olan bu şiirinde şairin arkadaşına çeşitli konularda nasihatlerde bulunduğu görülür:

"Ey Hüsnü beni güzelce dinle

Şu cümleleri güzelce belle"

İlk beyitten başlayarak arkadaşını kendisini dinlemeye davet eden şair, söyleyeceği cümleleri güzelce dinleyip nasihatlerini tutmasını arkadaşından istemektedir. Arkadaşını çok sevdiğini ifade eden şair; sözünde hiçbir hilaf, yanlış olmadığını söyler. Balıkesir'in bir ilçesi olan Manyas'ı velev ki cennet olsa da unutmamasını tavsiye eder. Zira her köşesi mihnet doludur.

"Bu yer baña oldu habs ü zindân

Hîçdir buña karşı cübb-i Ken'ân"

Şair "bu yer" dediği mekânın kendisi için bir zindana dönüştüğünü, Hazreti Yusuf'un atıldığı kuyudan beter bir hâle geldiğini söyleyerek Hüsnü'ye Bolu'nun iyi bir yer olduğunu ifade ederek onu teselli eder. Öyle görünüyor ki şairin söz konusu arkadaşı istemeyerek bir görev ve yer değişikliğine uğramıştır. Şair, onu yeni yerine alışması hususunda teselli edip bu konuda ona tavsiyelerde bulunmaktadır. Devamında arkadaşından dua isteyen şair, tıpkı Hazreti Davut gibi Rabb'ine şükretmesini tavsiye ederek Sebe suresinin 13. ayetinden iktibasta bulunmuştur:

"Dâvüd gibi Rabbîña şükr et

Ettikçe du'â beni de zikr et"

Kulun ne kadar derdi varsa Allah'ın da o derecede büyük mükâfatları olacaktır. Allah'ın nimetlerinden hep istemeli ve yeise düşülmemelidir. Allah,

kitabında dua edin dediği için hep dua etmek, kadere razı olmak, dünya malına göz dikmemek şayet bela veriyse buna sabretmek gerektiği öğütlenir. Bir gün hesap ve mahşer gününe erişeceğimiz için amel defterimizi pak tutmalıyız. Allah'ın verdiği sağlıklı günleri fırsat bilip mahşerdeki o zorlu muhasebe için bu günlerin değerlendirilmesi gerekir. Kulun havf ve reca ortasında, dengeli bir hâlde olması, günehtan kaçınıp Allah'a bel bağlaması gerekir.

“Olmaz bu cihân bizim için mâl
Gerçek mi bu dünyâ yoksa mâşâl”

Bu dünya kimseye yâr ve mal olmaz zira kararı olmadığından gerçek mi masal mı olduğu belli değildir.

“Taḳvâ vü niyâz ü ḥüsn-i tâ'at
Bunlar olacaḳ bahâ-yı cennet”

Dünya ve ahiret dengesini kurmakla birlikte kişi ahireti öncelendirir. Cennetin bedeli takva, dua ve Allah'a itaat etmektir. Kişi dünyada da rahat etmek isterse geçimli biri olmalı, ahlakına çok dikkat etmeli, yufka yürekli ve rikkat sahibi, merhamet ve şefkat dolu olmalıdır.

“*Ömer İsminde Bir Arkadaşa Nasihat*” adlı şiir, başlığından da anlaşıldığı gibi öğüt verici mahiyette yazılan bir murabbadır. Murabba-i müzdevic tarzında kaleme alınan şiir beş bentten meydana gelmektedir. Yine bir nasihatname örneği olan bu şiirde şair, bu defa Ömer adlı arkadaşına türlü öğütler vermektedir:

“Gördüğün her şahşı mutlak dost şaḳın şanma Ömer
Çok tabaşbuş gösterenden eyle bilḥâşşa ḥazer
Herkesi ölç doğru bir miḳyâsla şoñra numra ver
Herkesiñ aḳlâḳını söyler durur var bir eşer”

Şair, arkadaşına herkese mutlak anlamda güvenmemesi, özellikle dalkavuklukta bulunan insanlardan uzak durması gerektiğini öğütler. Kişi ön yargılı olmamalı, iyice ölçüp biçtikten sonra insanlara değer vermelidir. Zira kişinin ahlakını onun bir eseri, davranışı ele verir.

Şiirin devamında zamandan, dönemden şikâyet eden şair; her ne kadar yapmacıklı binbir hareketle güzel görünmek, halkı aldatmak amacıyla uslu görünmek isteyenler, aslında çok vicdansız bir karakterde iken çokça vicdan satanlar toplumunda varsa da kişi; irfanının, görgüsünün güç ve yardımıyla tüm bu bilmece gibi görünen durumları çözer ve anlayabilir.

Kişi, insanlarla ilgili kesin karar verip, kestirip atmamalı, her zaman bir açık kapı bırakmalı, sırrını da gizlemeyi bilmeli, söylenen her sözün doğru mu yalan mı olduğunu öğrenmelidir. Zira akıl, insana bunun için verilmiştir. İnsanlara hakareten kaçınmalı, hak ettiği kadar kıymet verilmelidir.

“*Bir Öğüt*” şiiri, adından da anlaşıldığı üzere didaktik nitelikli bir şiirdir. Bu şiir de bir müseddes örneğidir. Tekrarlanan herhangi bir mısrası olmadığı için

bu şiir, müseddes-i müzdevic türünden yazılmış olup tamamı beş bentten oluşmaktadır. Kendi gönlüne seslenen şair, insanların sadece görünüşüne ve tatlı sözüne aldanılmaması, kişinin vicdanının sesini dinlemesi gerektiğini ifade eder. Hain olan insanlar, tatlı dil döküp ciddi bir insanmış gibi davranır lakin aslında dalkavuk olup ukalalık yaparlar. İnsan; hak ve doğru olanı kabul etmeli, eğri ve yanlış olanı reddetmelidir. Her işinde akli rehber tutmak, kâinatı yaratan Yüce Allah’a iman etmek gerekir. Kişi; dürüstçe insanlığa hizmet etmeli, zarar görünce canını sıkmamalı, maddeten sıkıntıya düşerse de sabretmelidir.

Şairin gazel nazım şekli ile yazdığı “*Uyan Ey Âdemoğlu*” adlı şiiri de beş beyitten oluşan didaktik nitelikte bir şiirdir. Ancak şair bu şiirinde bir taraftan da devrini eleştirmektedir:

“Cihānda raġbeti gitdikçe artar sū-i istiēmāl

Denā’et dilde pek menfūr faķat herkesde re’sū’l-māl”

Şaire göre bir “yüz” ile doğan insan, zamanla muhtelif yüzlere sahip olup bozular. Bin türlü yalan söylemekten çekinmeyen insanoğlu, eksiklik ve kusurlarını yalanlarla örtmeye çalışır. Mal elde etmek, en büyük şeref olarak görülür; büyüklük de sadece makamdan ibaret hâle gelmiştir. Eflatun kadar ilmi olan insana eğer malı mülkü olmazsa değer verilmez. Gerçek ile masalı karıştıran insan, âdeta insanlık mefhumunu unutmuştur. İnsan, mabudunu unuttuğu için ruhunu süsleyen her noktayı ihmal etmiştir. İnsanda vefa kalmadığı için verdiği sözleri de yerine getirmez olmuştur. Hak denince keskin kılıç akla gelmekte, kuvvetli olan zayıfın hakkını yemektedir.

“Uyan ey âdemoğlu rûhça yüksel rûhla insānsın

Çürür cismiñ faķat rûhuñ olur ātīde bir timsāl”

Son beyitte insanoğluna seslenen şair, insanın ancak ruhu ile insan olabileceği için ruhen yükselmeye çalışması gerektiğini vurgulamış, cismen çürüse de ruhen gelecekte bir timsal olacağını ifade etmiştir.

Şikâyet, “sızlanma, yakınma” anlamlarına gelmektedir. Divan edebiyatında şikâyet şiirleri ise şairlerin türlü konularda şikâyetlerini dile getirdikleri manzumelerdir. Şikâyet şiirleri müstakil olabildiği gibi başka türlerle birlikte bölüm olarak da karşımıza çıkabilmektedir (Yıldız, 2019: 472).

Divan edebiyatında şikâyet, sırasıyla en çok aşağıdaki konularda yazılmıştır:

1. Felekten ve dünyadan şikâyet.
2. Zamandan ve zamaneden şikâyet.
3. Sevgiliden şikâyet.
4. Zahitten şikâyet.
5. Makam ve mevkiden şikâyet.
6. Âlime değer verilmemesinden şikâyet.

7. Görevi kötüye kullanma ve rüşvetten şikâyet

Şikâyet konulu şiirlerde şairler, içinde buldukları ekonomik ve sosyal koşullar ya da yaşadıkları başka sorunlarla ilgili şikâyetlerini dile getirip yardım isterler (Batislam, 2009: 2-5). Şairler felekten, bedbahtlıktan, zaman ve dünyadan, insanların birbirinin hâlini anlamamasından, düşmanlardan, cahil, kıskanç, kanaatsiz, cimri ve zahire göre hükmeden insanlardan, hüner, irfan ve kemalatın kalmamasından şikâyet ederler. Zaman ve zamaneden, özellikle geçim endişesi ve sıkıntısından muzdarip olan Cevat Durceylan, “*Fakirlikten Şikâyet*” ve “*Fakirliğe Hitap*” adlı şiirleri ile yaşadığı yoksulluğu, teşhis ettiği fakirliğe seslenerek bu konuya dair düşüncelerini dile getirmiştir.

Şairin felekten şikâyetçi olduğu ve “*İki Beytin Tahmisi*” başlığını taşıyan şiiri, Ömer Hayyam’a atfedilen bir rubainin tahmisidir. Rubainin Ömer Hayyam’a ait olduğunu belirten meşhur Mesnevi şârihi Şefik Can, bu rubainin çevirisinin Hüseyin Rif’at’a ait olduğunu ifade eder (Can, 2001: 268). Söz konusu rubai şudur:

“Ey felek! Uymadı âmâlime asla dönüşün;
Beni azade yaşat kayda münasib değilim.
Nâ-ehillerle akılsızlara meylin var ise;
Ben de pek akıl ile ehliyeteye sahip değilim.”

Ömer Hayyam; rubaisinde feleğe seslenerek dönüşünün kendisine asla uymadığını, kendisini salıvermesini, herhangi bir kayda gelmediğini ifade ederek felekten şikâyet eder. Cevat Durceylan da aynı minvalde felekten şikâyetini sürdürür. Feleğin ellerine kayıt vurduğunu, aksi duruşunun kendisini oldukça ürküttüğünü ve feleğin kendisinin hâl hatırını sorması gerektiğini ifade eder.

Tahmisin ikinci bölümünde şair; feleğin cahil ve akılsızlara daha çok meylederek onlara daha cömert davrandığını ancak âlim için bütçesinin dar olduğunu, âlime âh u zâr, cahile zevk ü safa dağıttığını söyler.

“*Fakirlikten Şikâyet*” adlı şiirinde genel olarak hayattan ve geçim derdinden muzdarip olan şair, oldukça mübalağalı ifadelerle bu hâlini mısralara döker:

“Dağlar beni fakrın âteşi göz daği ağlar
Gözyaşları çağlar beni ezmege mi dağlar
Âlâm ü te’essürle geçer gün ile yaşlar
Bahtım şu siyâh renkli olan saçıma beñzer
Lâkin şu benim saçımı hep kapladı aklar
Bahtım daği artık değişip olmalı esmer”

Şair, bahtını siyah renkli saçına benzetmiş ancak yavaş yavaş saçlarının ağardığını, bahtının da artık ona benzeyerek esmerleşmesi gerektiğini dilemektedir. Yüce Allah’a dua ederek kendisine hazinelerini açmasını, çokça ikram ve ihsanına

onu mazhar etmesini dileyen şair, Allah'tan yokluk ve fakirlikle kendisini sinamamasını niyaz eder.

Daha önce “*Fakirlikten Şikâyet*” adıyla bir şiir yazan şair, bu kez de “*Fakirliğe Hitap*” adıyla bir şiir daha yazarak teşhis ettiği fakirliğe bu kez seslenmektedir.

“Yılmam dedim amā beni yıldırđı faķirlik
Hürüm dedim amā beni ķul etti sefālet”

Şair, “Yılmam!” dediği hâlde fakirlikten yılmış, “Hürüm!” dediği hâlde sefalete esir düşmüştür. Fakirliğe ayrılmayı teklif etmiş ancak fakirlik onu çılgınca sevdiği için ondan ayrılmayı hıyanet olarak görüp terk etmemiştir. Epey zamandır fakirliğin altında ezilen şair, kendisine daha fazla yüklenmemesi için ona “Kahpe felek!” diye seslenmekte ve her türlü uğursuzluğu ondan bilmektedir.

“Vāzgeç daha gençken şu benim belimi bük-tüñ
Dünyāda iken gözüme cānlandı kıyāmet
Yıķdı o senin kirli eliñ girdiği yurdu
Bayķuş eřisiñ var mı bu maħlukda kerāmet”

Şair henüz genç olduğunu, fakirliğin daha dünyada iken kendisine kıyametin sıkıntısını yaşatarak belini bük-tüğünü ifade ederek bu huyundan vazgeçmesini dilemektedir. Şair, fakirliği hiçbir kerameti olmayan bayķuşa benzeterek girdiği tüm diyarları yıktığını söylemektedir.

Şairin *Divānçe*'sinde yer alan Türkçe son şiiri “*Mevhum Leyla'ya Hitap*” başlığını taşımaktadır. Klasik edebiyatta aşkın ve sevgilinin sembolü olarak görülen “Leyla” hemen hemen bu edebiyatın tüm şairleri tarafından muhtelif bağlamlarda kullanılmıştır.

“Bıķtım baña nāz eyleme artık çekemem ben
Sevdāyı da Leylā'yı da artık anamam ben

Sevdā ile yandım beni řandıñsa yañıldıñ
Maħkūm-ı hevā hiç olamam er yaşarım ben”

Mevhum Leyla'nın nazından bıkan şair artık bu hayalî nazı çekemeyeceğini, Leyla'yı da sevdayı da artık anmayacağını ifade etmiştir. Mevhum Leyla'ya seslenerek sevda ile yanmadığını, heva ve hevesinin maħkūmu da olmayacağını dile getirmiştir. Gençlik ve güzellik, geçici ve günleri azdır. Sayılı gün için nefesine uyarak kendisini kirletmeyeceğini söyleyen şair, Leyla'ya seslenerek hiçbir şekilde kendisine kanmayacağını söylemektedir:

“Ey gül baña gülseñ de saña gön-lümü vermem
Gülseñ de yaķarsañ da yine aldanamam ben

Dünyâda şafâ sende vefâ cevvdde de ‘ anķā

Var mı ki seniñ sözüñe bir gün ķanayım ben”

Şair mevhum Leyla’ya hitaben şunları ifade eder: Nasıl ki dünyada safa, gökte gerçek anlamda Anka kuşu yoksa sende de ne vefa var ne de senin sözüne güven olur.

Cevat Durceylan’ın Türkçe şiirlerinde oldukça sade ve anlaşılır bir dil kullandığı görülmektedir. Şair her ne kadar şekil özellikleri itibariyle klasik edebiyat geleneğine bağlı kalsa da gerek muhteva gerekse dil ve anlatım özellikleri itibariyle bu edebiyatın anlayışından farklı olarak genellikle sosyal konuları ele aldığı ve dil açısından da yalın bir dili tercih ettiği görülmektedir. Şiirlerinde hemen hemen hiç Arapça ve Farsça tamlama kullanmayan şair, yer yer bu dillere ait gelenekten gelen bazı sözcüklere yer vermiştir. Ancak genel anlamda günümüz insanının dahi rahatlıkla anlayabileceği sadelikte bir dil ve üslup tercih edilmiştir.

Sonuç

XIII. asırda Anadolu’da başlayan klasik edebiyat geleneği XIX. asırda yerini Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatına bıraksa da bir anda tamamen sona ermemiş, etkilerini uzun süre devam ettirmiştir. Bu çalışmada tanıtılan Cevat Durceylan, XX. asrın başında doğmuş, Şark’ın geleneksel eğitimi doğrultusunda yetişmiş, çeşitli il ve ilçelerde müftülük yapmış âlim ve mutasavvıf bir şairdir. En son Kocaeli il müftülüğü görevi esnasında 1967 yılında vefat etmiştir.

Şair divan şiirinin çoktan yerini yeni edebiyata bıraktığı bir dönemde yaşamış olsa da klasik edebiyat tarzını benimseyip bu yolda şiirler yazan bir divan şairi olarak görülebilir. Şair yazmış olduğu şiirleri 64 sayfadan ibaret bir defterde toplamıştır. İncelemelerimiz neticesinde bir *Dîvânçe* özelliği gösterdiği anlaşılan söz konusu eser, iki ayrı defterin basit bir tarzda birbirine iliştilmesi ile bir araya getirilen bir not defteri gibi görünmektedir. Eserin herhangi bir yerinde eser için özel bir isim kullanılmamıştır. Ancak eserin muhteviyat ve şekil özelliklerine istinaden bir *Dîvânçe* olduğu söylenebilir. Müellifin kendi hattıyla yazdığı *Dîvânçe*, adi kâğıtlı bir deftere, ince uçlu kalemle ve rik’a hattıyla yazılmıştır. Eserde bazı meşhur şahsiyetlerin vefatına ve bazı binaların inşasına dair düşürülmüş tarihler, mersiyeler, muamma ve iki adet müşeccer tarzında yazılmış şiir de yer almaktadır.

Dîvânçe’de bulunan şiirlerin çoğu Arapça yazılmakla birlikte şair, bu şiirlerin çoğu için Türkçe başlıklar kullanmıştır. Müellif bu başlıkları kırmızı renkli bir parantez içerisine alarak belirtmiş olup çoğu şiirin yazıldığı tarihi de kaydetmiştir. Bu tarihler kimi zaman miladi kimi zaman da hicri tarih olarak kaydedilmiştir. *Dîvânçe*’de toplamda 35 şiir bulunmakta olup bunların 8’i Türkçe, geri kalanlar ise Arapçadır.

Türkçe şiirlerin tamamı gazel, mesnevi, murabba, muhammes, tahmis, müseddes, kıt’-i kebire gibi klasik edebiyat nazım şekilleri ile yazılmış olup bütün şiirlerde aruz vezni kullanılmıştır. Şair, klasik edebiyat şairlerinin çokça tercih ettikleri vezinleri tercih etmiş ve beş farklı vezin kalıbı ile şiirlerini yazmıştır. Şair,

bazı aruz tasarruflarında bulunmuş olmakla beraber genel olarak aruz veznini kullanmada oldukça başarılıdır.

Türkçe şiirler muhteva itibariyle incelendiğinde şairin genellikle didaktik ve sosyal temalı şiirler yazdığı görülmektedir. Yaşadığı dönemden, geçim derdinden, fakirlikten şikâyet gibi konular da şairin işlediği konular arasındadır.

Şair her ne kadar şekil bakımından klasik edebiyat anlayışını sürdürmüşse de dil ve üslup itibariyle oldukça sade ve anlaşılır bir tarzı tercih ettiği görülmektedir.

3. Metin

33

19/12/1939

‘Ömer İsminde Bir Arkadaşa Naşihat

Fâ‘i lâ tün / Fâ‘i lâ tün / Fâ‘i lâ tün / Fâ‘i lün
 - . - - / - . - - / - . - - / - . - -

- 1 Gördüğün her şahşı mutlak dost şağın şanma Ömer
 Çok tabaşbuş gösterenden eyle bilhâşşa hâzer
 Herkesi ölç doğru bir miqyâsla soñra numra ver
 Herkesiñ ahlâkını söyler durur var bir eşer
- 2 Biñ tekellüfle güzel hūy gösterenler yok degil
 Halkı aldatmak için uşlu duranlar yok degil
 Çokça vicdânsız iken vicdân şatanlar yok degil
 Kudret-i ‘irfân ise biñbir mu‘ammâyı açar
- 3 Hükümüñü verme açık dursun onuñ bir hānesi
 Sırrını açma kapat dursun onuñ dürdānesi
 Söylenen her sözüñ öğren doğrusu efsānesi
 Kāfi gelmez mi bunu yapmak için ‘aql-ı beşer

34

- 4 Herkese lâyıķ bu hālī ver tereddüd etmeden
Kıymeti yokken şaķın bir şaķşa kıymet vermeden
İctināb et ādemi taķķir eden her şīmeden
Böylelikle sen de herkesçe olursuñ mu‘ teber
- 5 Çok sevinme ni‘ mete nıķmetlere ger gögsüñü
Şaķnede rakķāşlarıñ seyr et muvaķķat dansını
Āyna-i devrāna baķ görseñ begenme kendini
Bıķmadan her hālīni hōş gör zamānıñ ey ‘ Ömer

35

06/03/1939

Mevhūm Leylā’ya Hıķāb

- 1 Bıķtım baña nāz eyleme artık çekemem ben
Sevdāyı da Leylā’yı da artık anamam ben
- 2 Sevdā ile yandım beni şandıñsa yañıldıñ
Maķkūm-ı hevā hıķ olamam er yaşarım ben
- 3 Gençlik de güzellik de geçer günleri azdır
Böyle geçici günler için kirlenemem ben
- 4 Ey gül baña gülseñ de saña göñlümü vermem
Gülseñ de yaķarsañ da yine aldanamam ben
- 5 Dünyāda şafā sende vefā cevde de ‘ anķā
Var mı ki seniñ sözüñe bir gün kıanayım ben

36

05.01.1931

Faķırlıĝe Hıtab

Meʿû lü / Me fâʿî lü / Me fâ ʿî lü / Fe ʿû lün

---/. ---/. ---/. ---

- 1 Yılmam dedim amā beni yıldırđı faķırlıĝ
Hürüm dedim amā beni ħul etti sefālet
- 2 Çılĝınca severmiş gibi her laħza da bende
Gel ayrılalım sözünü tutmaz bu ħıyānet
- 3 Yükleme baña epey zamāndır beni ezdiñ
Ey ħaħbe faķırlıĝ sende her dürlü Őeʿāmet
- 4 Sevmem seni vaʿllāhi ħařımlıĝ daħi yoĝdur
Hem ħalmadı ħatmanmaĝa ħiĝ bende metānet
- 5 Vāzgeĝ daha genĝken şu benim belimi büktüñ
Dünyāda iken gözüme cānlandı ħıyāmet

37

- 6 Yıĝdı o senin kirli eliñ girdiĝi yurdu
Bayĝuř eřisiñ var mı bu maħluĝda kerāmet

38

01.11.933

Uyan Ey Ādemođlu

Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün / Me fā ‘î lün
. . . . / / / /

- 1 Cihānda rađbeti gitdikçe artar sū-i isti‘ māl
Denā’et dilde pek menfūr façağ herkesde re’sü’l-māl
- 2 Doğuşda herkesiñ bir yüzü var amā bugün insān
Yaşarken muhtelif yüzde bulunmağ eylemez ihmāl
- 3 Çekinmez oldu her dürlü yalandan doğrusu varken
Bütün noğşānları başlar yalanlarla eder ikmāl
- 4 Şeref kendince mālđır cāh da maşıbdan ‘ ibāretdir
Cihāniñ Eflāūını mālı olmazsa olur pāy-māl
- 5 Unuğmuş ġālibā insānlığıñ mefhūmunu insān
Bu yüzden oldu bir yanında bir gerçeğle bir māşāl
- 6 Bu yüzden eyledi ma‘ būdunu ol cism-i nā-çizi
Ki eyler rūhunu tehzib eden her noğtayı ihmāl

39

- 7 Bu yüzdendir vefāniñ kalmadı kendinde bir izi
Ki her gün verdiği bir biñ mevā‘ idi eder ihlāl

8 Bu yüzden haqqa mefhüm şîr-i tîziñ kendisi kaldı
Ki kuvvetli olan eyler za^ç ifiñ haqkını ibtāl

9 Uyan ey ādemođlu rûhça yüksel rûhla insānsın
Çürür cismiñ faqat rûhuñ olur ātîde bir timşāl

40

05.11.933

Bir Ögüt

Me^f û lü / me^{fâ} i lün / fe^ç û lün

-. - / . - . - / . - . -

1 Sertdir dönüşünü bugün şu devrān
Aldanma göñül hesablı davran
Her şahşı görünce şanma insān
İçyüzünü bil de olma nādān
Vidānını kııl oña terāzī
Yalñız tatlı lāfa olmaz rāzī

2 Tatlı dil döker de qalbi hāyin
Ciddi görünür çıkar müdāhin
Bir gölgeye yok iken mübāyin
Çok bilgi şatar da tıbkı kāhin
Az tecrübelerle belli olmaz
Kıldır ama rengi tezce şolmaz

3 Hükme eyleme etmeden qanā^ç at
Ettiñse geçirme vaqt ü sā^ç at
Haq nāmına istemez şefā^ç at

К И Ж Н Г Н - И К М Е Т - ۛۛ

Hakdır hakka karşı sem' ü tã' at
Bu sözümü sen yābāne atma
Bir iyiyi bir fenāya şatma

41

4 Her hakki kabüle müsta' id ol
Her egriye karşı müstebid ol
Her işde de ' aqla müstenid ol
Hallāk-ı cihāna mu' tekid ol
Düşme ve düşürme bir ziyāna
İnsān kār için gelir cihāna

5 İnsānlığa hizmet et dürüstçe
Şıkma cāniñi zarar görünce
Şabr eyle de dar gelirse bütçe
İnsān da budur temiz olunca
Kayd eyleme kimseye kabāhat
Dursun kalemñ yerinde rāhat

42

13.11.933

İki Beytiñ Tahmisi

Fe 'i lâ tün / fe 'i lâ tün / fe 'i lâ tün / fe 'i lün

.. -- / .. -- / .. -- / .. -

1 Elime kaydları haksız yere oldu vuruşun
Hayli ürküdü beni bil ki şu ' aksi duruşun
Ben de ' ālem gibiyim yok mu beni şoruşun

Ey felek uymadı âmālîme ašlā dönüſün
Beni āzāde yaſat kayda münāsib değilim

- 2 Cāhile çoğça geniſ ‘ālîme bſdceñ dar ise
Onā bol zevę u muĥabbet buña āh u zār ise
Mezhebinde ehl-i ‘irfāna temāyſl ‘ar ise
Nā-ehillerle ‘ağılsızlara meylñ var ise
Ben de pek ‘ağl ile ehliyyete ſāhib degilim

43

Fağirlikden ſikāyet

Me‘û lſ / Me fâ ‘î lſ / Me fâ ‘î lſ / Fe ‘û lſn
- - . / . - - . / . - - . / . - -

- 1 Dağlar beni faęrñ āteſi göz daği ağlar
Gözyaſlan çağlar beni ezmege mi dağlar
Ālām ü te’eſſſrle geçer gün ile yaſlar
Baętum ſu siyāh renkli olan ſaçıma beñzer
Lākin ſu benim ſaçımı hep kapladı ağlar
Bağtum daği artık deęiſip olmalı esmer
- 2 Bu derdimi dermānla, ilāhî beni kırtar
Yoklukla fağirlikle beni eyleme bîzār
Lſţfuñla beni eyle de iĥsānñna mazĥar
Aę kenziñi ver çoğça seniñ fazl ü ‘aęñ var
Eyvāh ſu benim ſaçımı hep kapladı ağlar
Bağtum daği artık deęiſip olmalı esmer

44

Ḥüsnü İsmindeki Bir Arkadaşıma Mektüb

Mef'ûlü / mefâ' ilün / fe'ûlün

--- / . - - / . - -

- 1 Ey (Ḥüsnü)⁶ beni güzelce diñle
Şu cümleleri güzelce belle
- 2 Diñle bu Cevād seni sever çok
Sözünde de bil ki hiç ḥilāf yok
- 3 Manyas'ı unut olursa cennet
Her kûşesi doludur dū miḥnet
- 4 Bu yer baña oldu ḥabs ü zindān
Hiçdir buña karşı cübb-i Ken' ān
- 5 Bolu'da seniñ yeriñ ḥasendir
Ol yer de bizim için vaṭandır
- 6 Dāvūd gibi Rabbine şükr et
Ettikçe du' ā beni de zıkr et

45

- 7 Ḳul her ne ḳadar melāli vardır
Allah da büyük nevāli vardır
- 8 Ye's etmeyelim de raḥmetinden
Hep isteyelim de ni' metinden

⁶ Şair, yay araç işaretini kendisi kullanmayı tercih ettiği için biz de bu imlaya sadık kaldık.

- 9 “Ud‘unī” dedi büyük kitābda
Biz de edelim du‘ā bu bābda
- 10 Rāzī olalım muḳadderāta
Göz dikmeyelim bütün cihāna
- 11 Şükr edelim verirse pāye
Şabr eyleyelim de her belāya
- 12 Bir gün gelecek ḥesāb ü maḥşer
Çok pāk tatalım kitāb ü defter
- 13 Fırşat bilelim de biz bu günler
Çok çalışalım o gün için her
- 46
- 14 Hem ḥavf ü ve hem recāmız olsun
Defterlerimiz bu yolda dolsun
- 15 Bel bağlayalım büyük Allah’a
Yüz vermeyelim de bir günāha
- 16 Olmaz bu cihān bizim için māl
Gerçek mi bu dünyā yoksa māşal
- 17 Gerçek olamaz ḳarārı yokdur
Māşal de değil şaęārı çoktur⁷

⁷ Burada derkenarda aşığıdaki not yer almaktadır:
“Felāketleri ve meşāḳḳatleri çokdur. Şu ḥālde onu māşāla beñzeterek ondan vazgeçilmesine çalışmak lazımdır.”

18 Dünyāda kazan alıp verirken
Hem cenneti hem cemāli birden

19 Pāzār yeridir bu dār-ı dünyā
Dirhemle degil o dār-ı ulyā

47

20 Taḳvā vü niyāz ü ḥüsn-i ṯā'at
Bunlar olacaḳ bahā-yı cennet

21 Dünyāda da raḥātı sürseñ
Herkesle güzel geçim dilersen

22 Aḥlāḳıma çoḳça eyle diḳḳat
Doldur ḳalbi yufḳalık ve riḳḳat

23 Durdu ḳalemim yerinde raḥāt
Hiç şayma bunu baña ḳabāḥāt

Kaynakça

- Akay, Sedat. (2020), *Belgelerle Siirt'in Manevi Dinamikleri, Âlimleri ve Eserleri*, Siirt Birlik Gazetecilik ve Matbaacılık, Siirt.
- Akay, Sedat. (2020), “Görsel Şiir ve Siirtli İki Şairin Görsel Şiirleri”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16), s. 289-303.
- Batıslam, Dilek. (2009), *Divanlardaki Şikâyet Şiirleri*, Karahan Kitabevi Adana.
- Can, Şefik. (2001), *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevi Tercümesi*, Ötüken Yay., C 1, İstanbul.
- Ciğâ, Özkan. (2021), “Övgü ve Yergi Tavsif Örnekleri Bağlamında Nâbî'nin Siyer-i Veysî Zeyilleri”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 26, s. 678-697.
- Kaplan, Mahmut. (1992), Divan Edebiyatında Manzum Nasihat-nâme Yazan Şairler ve Eserleri, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* III s. 23-68.
- Macit, Muhsin. (2016), *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Saraç, M. A. Yekta. (2007), *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, 3F Yayınevi, İstanbul.
- Sevgili M. Macit, Sevgili Hamit, Özcan Abdullah, Kahraman Muhammed Şerif. (2019), *Molla Halil es-Si'irdî Hayatı, Eserleri ve İlmî Kişiliği*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, Enes. (2019), *Divanlarda Küçük Mesneviler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi Çukurova Üniversitesi, Adana.

Ek: *Dîvânçe*'den Örnek Sayfalar:

